

УДК 811.13'367'366-115

КОНСОНАНТНА Й АСОНАНТНА РИМИ В ІСПАНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ І ПРИКАЗКАХ

Оксана Кушнір

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)*

Варіативність рим фонетики іспанської мови є надзвичайно багатого та різноманітною. На початках зародження строфічної поезії в Іспанії було звичним змішування консонансів та асонансів. Проте з поширенням використання рими вже в середньовіччі поети починали розділяти ці два різновиди. Асонанс, будучи елементом мистецтва версифікації, найменш підпорядкований правилам, допускає, на всіх етапах існування поодиноким наявність консонансу.

Ключові слова: дисонанс, асонанс, багата рима, бідна рима, паремія.

“Наука” про риму є складною, адже охоплює знання історичної фонетики і діалектології, стилістики, концептів літературного мистецтва різних епох, доктрину нормативної та авторської поетики. В іспанській метричній системі, як і в інших романських мовах, рима слугує одним із найважливіших та найпоширеніших орнаментів строфи.

Одностайної версії щодо походження рими не існує. У латинській класичній поезії її використовували okazionalно і не вважали обов'язковою для вживання. Прийнятною є теорія зародження рими у так званій співаній поезії, де повторювана співзвучність мала позначати кінець вірша, роблячи очевиднішою ритмічну композицію строфи, оскільки однакові звуки, легкі для відтворення в пам'яті, слугували мнемотехнічним елементом.

Рима – однакова чи евфонічна подібність закінчень двох і більше лексем. Іспанська метрична структура розрізняє такі види рим відповідно до закінчень: 1) *окситонна рима (aguda – гостра)*: наголос падає на останній склад (*Pero ladrador, nunca buen torcedor*); 2) *парокситонна рима (llana – плоска, рівна)*: наголос падає на передостанній склад (*Ave que vuela, a la cazuela*); 3) *пропарокситонна рима // дактилічна рима (esdrújula – сковзка)*: наголос падає на третій склад з кінця; 4) *гіпердактилічна рима (sobreesdrújula – надсковзька)*: наголос падає на четвертий, п'ятий або шостий склад з кінця. Відсутність прикладів пропарокситонної та гіпердактилічної рим пов'язана з незначною кількістю таких слів в іспанській мові.

Відповідно до типу складів розрізняють: 1) *відкриту риму* (слова, які закінчуються на відкритий склад): *Ave de pico no hace amo rico*; 2) *закриту риму* (слова, останній склад у яких закінчується на приголосний): *Año de ovejas, año de abejas*.

В аналізі рими, окрім її фонетичного аспекту, беруть до уваги й якість комбінацій для пошуку нових форм та формування певних норм з досягнення так званої *багатої* рими. За загальним правилом вважають, що не повинне римуватися одне й те ж слово

(іденічна рима), навіть якщо вжите у фігуративному значенні. Однак одне й те ж слово римується інколи в різному морфологічному узусі: *De querellas vienen las querellas*; *Un clavo saca otro clavo*; *Con gota ni gota*; *Todos los días queso, y al año, un queso*; *Que más come, menos come*; *La pera no espera, mas la manzana espera*; *Aprovecha el tiempo; y si no, al tiempo*; *Pan con ojos; el queso, sin ojos; el vino, que salte a los ojos*.

Слабкою, або бідною, римою прийнято називати риму двох фонетично однакових слів різного значення (омонімічна рима): *Mal haya carbón de haya* (де перше *haya* утворене від дієслова *haber*, а друге – це іменник *el haya* – бук); *Negocio que no deja, se deja* (форма *deja* утворена від дієслова *dejar* у теперішньому часі дійсного способу, а *se deja* – від зворотного дієслова *dejarse* у безособовій формі).

Також це стосується й рими між простою формою слова і складеною (напронімічна рима): *Ir mucho a la corte hace que la bolsa acorte*; *A lo que no tiene remedio, cuartillo y medio*), за винятком, якщо вже відчувається кореляція, як у випадку: *No mata al asno la carga sino la sobrecarga*; *Más vale maña que fuerza, y más a quien Dios esfuerza*; *Entre hermanos, no metas tus manos*; *Quien bien ama, bien desama*; *Por las verdades se pierden amigos, y por las no decir se hacen desamigos*.

Малоцінними вважають рими, утворені морфологічними формами (закінчення при відмінюванні, суфікси тощо), оскільки вони не мають експресивності і їх легко знайти. Наприклад: *Bien, buscarlo; y el mal, esperarlo* (форми *buscarlo* та *esperarlo* обидві стоять в інфінітиві та з безособовим займенником *lo*); *Treinta días trae noviembre, como abril, junio y septiembre; de veintiocho no hay más que uno; los demás, de treinta y uno* (іменники *noviembre* та *septiembre* римуються спільним закінченням *-iembre*, а у другій половині прислів'я, обидва числівника закінчуються на *uno*); *A tierra de hayas, nunca vayas* (дієслівна форма *vayas*, вжита в особі “ти” в теперішньому часі умовного способу, римується з іменником *hayas* (*el haya* – бук)); *Caudal de la labranza, siempre rico en esperanza* (іменники *labranza* та *esperanza* утворюють риму на *-anza*).

Факт виникнення дисонансу (збіг закінчень принаймні двох слів, який починається з наголошеної голосної: починаючи з неї, всі наступні приголосні та голосні є однаковими (Pé|rrro | lá|dra|dór, // nún|ca | buén | mor|de|dór)) та асонансу (збіг звуків охоплює лише голосні, також починаючи з наголошеної (Á|ve | de | plú|ma, // no | dé|jes | nin|gú|na)) зачисляємо до періоду зародження строфічної поезії в Іспанії, у якому було звичним змішування консонанси (інша назва дисонансу) та асонанси. Проте з поширенням використання рими, вже в середньовіччі, поети почали розділяти ці два різновиди. Асонанс, будучи елементом мистецтва версифікації, найменш підпорядкований правилам, допускає на всіх етапах існування поодинокі наявність консонансу.

Поняття дисонансу є досить суперечним, адже існує твердження, що **дисонанс** – неповне співзвуччя звуків; термін уживають для означення різко неприємного збігу звуків слів у поезії [1, с. 223]. Інші автори, зокрема Хосе Луїс Медіна Монсон [2, с. 91], дисонансом називають неточну риму, у якій не збігаються голосні звуки, а тільки приголосні (*Toros y fiestas, malo para las bestias*). Для цього ліпше вживати термін **консонант** [3, с. 109], тобто співзвучність приголосних або звуковий консонантний повтор. Це повністю узгоджується з лінгвістикою, яка трактує консонантизм як систему приголосних іспанської мови, а консонантний – як заснований на приголосних.

В історії світової літератури розрізняють чотири різні випадки застосування дисонансів.

1. У період формування римованої поезії, коли ще не існувало твердих літературних канонів, поети не розрізняли такі явища, як рима точна, неточна, асонанс чи дисонанс. Дисонанс у цьому разі відіграє роль рими, дає віршам звукове оформлення; у сукупності з іншими формами звукової організації вірша ні автор, ні читач не розглядають це як окрему фонічну категорію [4, с. 138].
2. На відміну від асонансу, який був у середні віки оздобою французької та іспанської поезії, а в іспанській і дотепер зберігає вагоме значення, дисонанс треба вважати витвором модернізму в літературі – так само, як і його широке застосування в музиці [4, с. 138–139].
3. Використання дисонансу як “допоміжної сили” поряд з римою для її виділення [4, с. 140]. 4. “Дисонанс – належність грайливої, жартівливої поезії; вигадливо пустотлива краса вірша. Він завжди обманює “римове сподівання”, отожд – побудований на тих самих засадах, що й не подібні до нього типи рим...” [5] – йдеться не про поезію взагалі, а лише про малі жанри народної творчості [4, с. 143], зокрема, про прислів'я і приказки.

Структурно іспанська система версифікації розрізняє три види рим: з наголосом на третьому складі з кінця; на другому та на першому. Наприклад, консонантна рима з наголосом на третьому складі з кінця є найрідкіснішою, зважаючи на низку причин. По-перше, кількість таких слів доволі обмежена; по-друге, їхня більшість має наукове походження і мало вживана в побутовому мовленні; і, по-третє, здебільшого, такі слова утворюються енклітичним додаванням у дієслівних формах (*désela, échale, cómelas* тощо). Зазначимо, що цей вид рими є в Кансьонеро (пісенники) XV ст., популярні здебільшого в окремих віршах та віршах без рими. Вважають, що популярності ця рима набула в епоху Відродження під впливом італійської поезії, особливо пастушої. За словами Б. де Фігероа, вона також була досить поширена наприкінці XVI – на початку XVII ст. [6]. Згодом цей вид зник майже повністю, за винятком нової хвилі використання в період романтизму.

Консонантна рима з наголосом на другому складі з кінця – найпоширеніша. За допомогою синарези чи діастоли може також поглинати слова з наголосом на третьому складі з кінця, а при парагогії – слова з наголосом на останньому складі: *purpureo* замість *purpúre-o*, *oceano* за *océano*, *virtude* замість *virtud* тощо. Прикладами цієї структурної форми слугують прислів'я: *Can con rábia, con su dueño trába; Jaula abiérta, pájaro muérto*.

Водночас консонантна рима з наголосом на останньому складі займає середню позицію між двома попередньо зазначеними, бо слів з окситонними закінченнями у загальному вжитку є багато (*Algo dán por algodón*). За допомогою апокопи парокситоне слово можна перетворити на слово з наголосом на останньому складі: наприклад, *dí* замість *día*. В середньовіччі її використовували як звичну форму поряд із закінченням з наголосом на передостанньому складі. Лише після контакту з італійською версифікацією рима та вірш із наголосом на останньому складі почали розглядати в Іспанії як мистецький елемент. Її приклади знаходимо у творах Маркеса де Сантільяни, Боскана, менше – у творчості Гарсіласо, Лопе де Веги та Кальдерона. У XVIII–XIX ст. ця рима знову набула популярності під італійським впливом у восьмискладовій строфі.

Є три види консонансу:

- а) *бездоганний консонанс* – потребує повного фонетичного збігу, не обов'язково графічного, усіх звуків рими: Ave que *vuela*, a la *cazuela*. Однак незважаючи на бездоганність, омонімічні рими та патронімічні в середні віки зникли або набули статусу так званої бідної рими;
- б) *небездоганний консонанс* – під цим терміном розуміють риму між дифтонгами *ie*, *ue* з голосною *é*: El agua, como *buey*; y el vino, como *rey*; Vocarte en la *primavera*, bonita por *dondequiera*;
- в) *фальшивий консонанс* (лже консонанс) – ідеться про рими з незначними відмінностями голосних та приголосних, що помітніше на графіці, а не у вимові. Сюди належать ті рими, які формуються у низхідних дифтонгах і відповідних окремих голосних; також заміна одної приголосної іншою схожою: *Quien traspocha* у *madruga*, *cabalga* en buena *mula*; *Cuervo* nace en la *peña* у *tira para ella*; *De casta* le viene al *galgo* el ser *rabilargo* тощо. Прикладом цієї рими є також прислів'я *En mujeres, ciegos* у *frailes*, *los mosquitos* son *elefantes*, де спостерігаємо поєднання дифтонга *ai* з голосною *a* і чергування приголосних $l \approx nt$.

Відповідно, **асонанс** – співзвучність наголошених голосних, причому приголосні не збігаються повністю або частково: *De la vaca flaca, la lengua* у *la pata*; *De ese pelo, ni gato* у *ni perro*; *Cuando marzo vuelve el rabo, no queda* *oveja* у *con pelleja ni pastor dezamarrado* тощо.

Іспанський асонанс охоплює як епіку ("Пісня про Мого Сіда"), так і ліро-епічний романс, який існує далі у фольклорній традиції та час від часу його успадковують і впроваджують у писемну літературу поети (наприклад, "Циганський романс еро" Лорки) [4, с. 132].

Однак порівняно з французьким іспанський асонанс значно бідніший і менш розроблений, адже існує лише чотири можливі випадки: асонанси на

- 1) –a (*El amor de los ga|tos, a voces* у *por los te|ja|dos*);
- 2) –e (*A raposo dur|mién|te, no le amanece* *la gallina* у *el vien|tre*);
- 3) –i (*Aldeana es la ga|lli|na, y cómela* *el de Se|vi|lla*);
- 4) –o (*El gallo de Mo|rón, cacareando* у *sin pluma* у *se que|dó*).

Крім того, кількість складів після останнього наголосу у вірші в іспанській поезії не беруть до уваги, тому асонансом можуть бути пов'язані слова з окситонним, парокситонним і пропарокситонним закінченням. Прикладом окситонного асонансу є прислів'я *Tañe el es|qui|lón* у *duermen los tordos* у *al son*; парокситонного – *Asno con o|ro, alcánzalo* у *to|do*; однак приклад пропарокситонного, на жаль, не виявлений серед пареміологічних одиниць.

Розрізняємо такі види асонансу:

А. *Бездоганний*, або *звичний*, асонанс – збіг усіх голосних, дифтонгів або трифтонгів, які утворюють асонанс: *Cuál | el | cuér|vo, // tál | su | hué|vo*; *Es|cár|ba | lá | ga|llí|na // y | há|lla | sú | pe|pí|ta*; *Quién | de | púl|ga | llé|gã | a | lién|dre, // dá̃ un | pi|co|tá|zo | quẽ|en|cién|de*; *Al | a|va|rién|to | ỹ | al | puér|co, // des|pués | de | muér|tos*.

Б. *Дифтонгований*, або *послаблений*, асонанс:

- 1) коли дифтонг чи трифтонг римується в асонансі лише з відповідною одною голосною: *A | la | ó|lla | que | hiér|ve, // nin|gú|na | mós|ca | sé | a|tré|ve*; *O|ra|ción | de | pé|rro // nó | vã | al | cié|lo* тощо;

- 2) коли асонанс утворюють дифтонги або трифтонги однакових наголошених голосних, але різних груп: A | cá|ba|llé|ro | nué|vo, // ca|bá|llo | vié|jo; Ca|ma|rón | que | se | duér|me, // se | lo | llé|va | lá | co|rrién|te;
- 3) коли в асонансі римується низхідні дифтонги з висхідними: En|tre | frai|lẽ|y| frá|i|le, // Dios | nos | guár|de, де спостерігаємо римування ai – ua; Di|ne|ro | de | sue|gro, // di|ne|ro | de | plei|to (ue – ei); En | la | ca|sa, el | hom|bre | rei|na, // y | la | mul|jer | go|bier|na (ei – ie). **Зазначимо, що ця комбінація римування дифтонгів зрідка трапляється в іспанських прислів'ях і приказках, на відміну від поєднання однієї голосної з дифтонгом.** Наприклад: A|cués|ta|te | sin | ce|na, ỹ|a|ma|ne|ce|rás | sin | deu|da (e – ue); La | ca|sa | se | a|rrui|na // por | la | co|ci|na (ui – i); Bien | te | quie|ro, bien | te | quie|ro; // mas | no | te | doy | mi | di|ne|ro (ie – e). Також знаходимо приклади римування однотипних дифтонгів (висхідний + висхідний, або низхідний + низхідний): Di|ne|ro | bien | hue|le, // sal|ga | de | don|de | sa|llie|re (низхідні ue – ie, де –e є сильною).

В. Виділяють також *модельний*, або *еквівалентний*, асонанс – цим терміном позначають двоскладові асонанси, у яких голосні в постнаголошеній позиції вважають еквівалентними: $i \approx e$ в одних випадках та $o \approx u$ в інших. На жаль, серед прислів'їв і приказок не знайдено чіткого прикладу цієї моделі.

Отже, наведені приклади слугують ілюстрацією численності й різноманітності асонансу та дисонансу в іспанській пареміології та частого поєднання цих двох елементів версифікації, збагачуючи їхню мистецьку цінність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 1440 с.
2. Лесин В. М. Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець ; за ред. Н. Б. Махлін. – К. : Рад. шк., – 1971. – С. 487.
3. Качуровський І. Фоніка / І. Качуровський. – Мюнхен, 1984. – 208 с.
4. Самойлов Д. Книга о русской рифме / Д. Самойлов. – М., 1973.
5. Medina Monzón J. L. Diccionario de rimas: apuntes de métrica: lengua castellana / Medina Monzón J. L. – Vigo : Cardeñoso, 2005. – С. 109.
6. Zerolo E. Noticias de Cairasco de Figueroa y el empleo del verso esdrújulo en el siglo XVI, en Legajo de Varios / Zerolo E. – París, 1897. – P. 1–104.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2011
Прийнята до друку 23.03.2011

CONSONANT AND ASSONANT RHYMES IN SPANISH PROVERBS AND SAYINGS

Oksana Kushnir

*The Ivan Franko National University of L'viv
(1, Universytets'ka St., L'viv, 79000)*

Variation of rhymes, accepted by Spanish phonetics is very rich and diverse. On the beginning of strophe's poetry formation in Spain, the confusion of consonants and assonants was very usual. But because of the spreading of rhyme, even in Middle Ages, poets began to divide these two types. Assonant, being the element of rhymers' art is less subordinate to the rules and admits the solitary presence of consonant at all stages of its existence.

Key words: dissonance, assonant, rich rhyme, poor rhyme, paroemia.

КОНСОНАНТНАЯ И АССОНАНТНАЯ РИФМЫ В ИСПАНСКИХ ПОСЛОВИЦАХ И ПОГОВОРКАХ

Оксана Кушнір

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
(ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)*

Вариативность рифм фонетики испанского языка является чрезвычайно богатой и разнообразной. На началах зарождения строфической поэзии в Испании было привычным смешивание консонансов и ассонансов. Но с распространением использования рифмы уже в средневековье поэты начали разделять эти две разновидности. Ассонанс, будучи элементом искусства версификации, наименее подчиненный правилам, допускает на всех этапах существования одиночное присутствие консонанса.

Ключевые слова: диссонанс, ассонанс, богатая рифма, бедная рифма, паремия.